

Un om de litere și de cuvânt

Despre Leonte Ivanov, recunosc, nu-mi vine să scriu oricum, mai ales dacă mă gândesc la descurajantele formule prefabricate folosite aproape invariabil cu asemenea prilejuri de reclamă ieftină. Dar dacă nu-s capabil de o prefață *comme il faut*, apoi nici de un comentariu doct nu mă simt în stare. Pentru asta cer iertare specialiștilor, cititorilor avizați pe care, certamente, i-aș plictisi făcând aici bilanțul limitelor propriei științe. Prin urmare, voi spune doar că vina o poartă, preponderent, redusa mea competență în domeniul slavisticii. Normal. Și totuși, nu e numai atât. În mod cu totul ciudat, am impresia că trebuie să trec un examen greu și mă cuprinde întrucâtva aceeași sfială resimțită cu ani în urmă, atunci când am cunoscut omul – unul cu adevărat dintr-o bucată, dominator prin statură, însă blajin, gata să-ți ofere oricând ajutorul fără să-ți ceară nimic, ca un frate mare și bun, cu o atitudine pașnică, protectoare, emanând totodată nu știu ce forță interioară care impunea și te obliga să-ți reprimi naturala înclinație către superficialitate, către acele năravuri vulgare, altminteri foarte în spiritul locului, de la bârfa mărunță la onctuoasa familiaritate. Acest „om de litere și de cuvânt” (după inspirata vorbă a unui scriitor din alte vremi) avea oroare de versatilitatea semenilor, înclinat să treacă repede,

încruntând din sprânceană, peste distincțiile subtile și infinitezimalul nuanței. Judeca lucrurile cu o singură măsură, și din cauza asta uneori greșea, părea nedrept, dar nici în circumstanțele cu pricina nu te puteai îndoi o clipă de buna sa credință. Consecvent cu sine, omul a rămas neschimbat până azi.

Cât privește lucrarea spiritului exprimată în formă scrisă, putem spune fără teama de a greși că este, și ea, după chipul și asemănarea personalității morale a autorului. Profesor iubit și respectat la universitatea ieșeană, unde se bate în condiții tot mai grele pentru cauza slavisticii, Leonte Ivanov continuă tradiția studiului cu greutate academică, bazat pe cercetarea „la sursă”, în liniștea bibliotecii, tradiție înviorată nu demult de inteligența fără astâmpăr a indimenticabilului Emil Iordache („Cărțile pe masă!”, ne zicea el adesea), *magister ludi* și artizan al grupului de elecțiune care formează azi nucleul viu al unei veritabile școli pentru minte, inimă și învățătură.

Exigent cu sine în gradul cel mai înalt, Ivanov a trecut printr-un stagiul de pregătire prelungit cu mult peste cât se obișnuiește. Așa se explică tardivul debut în volum (în 2005), cu *Imaginea rusului și a Rusiei în literatura română.1840-1948*, întâia (și, până acum, unica) lucrare care aborda sistematic un subiect atât de sensibil și controversat. Răbdarea cercetătorului a fost însă răsplătită din plin (deși nu pe cât ar fi meritat), prin receptarea unanim favorabilă în mediul academic și cel gazetăresc deopotrivă. Pe lângă faptul că se plimbă cu lejeritate prin literatura rusă, pe care o predă studenților de ani buni, cu o competență de necontestat, universitarul ieșean e astăzi un

nume de referință în domeniul imagologiei și al studiului mentalităților.

Din mulțimea fișelor de lucru a ieșit imediat altă carte (vândută ca pâinea caldă și, din păcate, de negăsit pe rafturile librăriilor în momentul de față: *Prințesa Cantemir. Portret de epocă și corespondență inedită*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași), pentru ca acum să fie dată tiparului, iată, o seamă de studii de toată frumusețea ieșite din mantaua acelorași preocupări și reunite sub semnul geamăn al concilierii, peste timp, dintre Tolstoi și Dostoievski. *Studii tolstoievskiene* este titlul prezentului volum în care autorul își asumă, curajos, riscul de a-i împăca pe cei doi uriași care nu s-au înghițit deloc pe timpul vieții. Rămâne de văzut dacă și izbuteste.

Prima parte e precumpănitor analitică și are meritul de a umple câteva goluri destul de serioase în bibliografia critică românească a operei dostoievskiene. Exegetul pune aici la bătaie cunoștințe teoretice mai curând clasice (Bahtin, Tomașevski, Șklovski), familiare oricărui absolvent de filologie, spre a facilita pare-se înțelegerea elementelor de poetică, precum și a complicatelor idei filozofice din marile romane (personajul-idee, obiectul-idee, spațiul-idee, mimesis-ul, ideea de neant, semnificațiile legate de Legenda Marelui Inchizitor ș.a.m.d.). Lectura acestor texte lasă impresia efortului vădit de concentrare și simplificare a unui plan mai amplu, preexistent. Nu știu dacă am sau nu dreptate. Un lucru e limpede: Ivanov reușește o performanță de geometru, de parcă ar fi păstrat din materia impură a textului numai linia ideală, de azur. Ca atare, comentariul nici nu excelează în virtuți propriu-zis hermeneutice. În evidență iese numai siguranța desenului,

ce reține scheletul ideii. Așa se face că studiul dedicat genialului scriitor rus păstrează niște proporții liliputane aglutinate armonios, după severele principii pedagogice ale tranzitivității semantice, calitate esențială a efortului de clarificare depus cu sârg și cu nedeazămințit folos de către agerul interpret.

La sfârșit autorul adaugă câteva pagini de (nu mă feresc să spun) excepțională valoare istoriografică ce relatează tragica poveste a vieții descendenților marelui prozator și avatarurile unei suferințe pesemne fără leac, de nu i-ar fi pus capăt câteva împrejurări odioase, păstrate cu oroare în memoria martorilor. Ivanov trece așadar la studiile de factură istoriografică, care îl pun cel mai bine în valoare. Ele vor ocupa de altfel cam două treimi din carte. În plus, materialul documentar este în exclusivitate inedit și se cuvine semnalat cu reverența de rigoare. Câți dintre cititorii de limbă română cunosc oare legăturile dintre Tolstoi și opera gânditorului ucrainean Grigori Savvici Skovoroda (1722-1794), un straniu precursor al credințelor propovăduite de autorul *Annei Karenina*? Or, cercetătorul nu se oprește aici și scoate din arhive alte și alte chestii prețioase, printre care corespondența lui Antioh Cantemir nu e nici pe departe lucrul cel mai de rând.

Universitarul ieșean schițează cu har de prozator călătoriile triste ale vestitului diplomat ce nu găsește de cuviință să trimită din Occident epistole de interes imagologic, ci numai relatări seci, cu miză strict personală, intimă, de parcă n-ar fi fost elaborate de un om cultivat, capabil să formuleze observații profunde! Deși necăjit că nu poate scoate mai mult din scrisorile în discuție, exegetul are răbdarea să reliefeze cu cea mai mare atenție liniile esențiale

ale operei și biografiei ambasadorului de os domnesc, într-un portret obiectiv, fără a se trece sub tăcere ingratitudea patriei adoptive față de prințul care „o slujise până în clipa morții...”.

După prezentarea nefericitului episod din biografia celui rămas în istoria literară ca primul poet modern, textul se diluează puțin în pasta comentariului participativ pe marginea nuvelei *Sărmana Liza*, de Karamzin, (cunoscut îndeosebi prin altă operă, și anume *Scrisorile călătorului rus*, din 1791), echivalentul rusesc al literaturii de expresie sentimentală din Occident (cu precădere Rousseau și Richardson), anticipând romantismul. Pentru a sublinia calitatea de bun observator a lui Karamzin, interpretul plasează nuvela în orizontul unei sensibilități moderne ce nu se mai satisface cu belșug de lacrimi: „pe parcursul narațiunii se oftează din toți rărunchii, șiroaiele de lacrimi nu lipsesc nici ele; există însă o moderație în toate și, în mare măsură, o justificare plauzibilă a gesturilor. Avem în față un text sentimentalist dar, în același timp, se simte la tot pasul, dinspre autor, adierea parodicului”.

Textul cu titlul *Un cimitir numit Europa* e cel mai dens ca informație imagologică din întreg volumul și are meritul de a prezenta un succint istoric al raporturilor dintre Rusia și bătrânul continent, de la contactele entuziaste din vremea țarului Aleksei Mihailovici (ca moment important reținem solia stolnicului Piotr Ivanovici Potiomkin în Spania și Franța, în anii 1667-1668, și vizionarea spectacolelor de teatru – *Amfitrionul* – jucate la Versailles de trupa lui Molière), când se înființează „prima orchestră simfonică și cel dintâi teatru profesionist de

curte”, până la relatările lui Denis Ivanovici Fonvizin (1784), oricum, mult mai puțin sensibile la mirajul Occidentului.

Percepția cărcotașului călător, după cum remarcă comentatorul, e preponderent... olfactivă: „Apusul îi pare intrat în descompunere, într-atât de respingătoare sînt mirosurile pe care le degajă localitățile tranzitate”. Față de Petersburg, Lyon-ul i se înfățișează în forma unui oraș cu străzi înguste în care „domnii francezi au binevoit să taie un porc și și-au găsit loc să-l pîrlească în mijlocul străzii!”. Portretul etnic al „celuilalt” se edifică pe datele vehiculate abundant de clișeele imagologice, la care subscie tacit (oare mă înșel?) și cel ce interpretează. Așadar, francezii „vorbesc mult și repede. De regulă, deschid gura înainte de a ști ce vor să spună; și, cum a o închide fără să scoată un sunet ar fi o rușine, dau drumul acelor cuvinte care le vin în mod mecanic pe limbă, fără să se preocupe prea mult dacă ele au vreun sens sau nu. De aceea, fiecare din ei are o rezervă onorabilă de fraze învățate pe de rost, la o adică, întru totul banale și fără nici o noimă, de care încearcă să se descotorosească cu prima ocazie. Aceste fraze constau îndeosebi din complimente, adesea gogonate și întotdeauna de prisos pentru ascultători”. În fine, femeile și comedia fac faima națiunii, pentru că „francezul nu are minte”. Lucizi s-au dovedit totuși, până la urmă, și Karamzin, și Fonvizin, de vreme ce ajung la concluzia cât se poate de rezonabilă că „oamenii sînt peste tot oameni, și indivizii inteligenți și destoinici sînt peste tot rari”, iar „Rusia și Europa nu se opun una alteia”.

Lucrurile se vor schimba un secol mai târziu, perioadă din care istoriograful nu semnaleză pe moment decât existența unui gânditor despre care Berdiaev spunea că a

fost „minte cea mai ascuțită pe care a putut s-o nască în secolul al XIX-lea cultura rusă”. E vorba despre Konstantin Leontiev (1831-1891), „personalitate cu o biografie à la Despot Vodă, un fel de Nietzsche rus”, autor al celei mai serioase și documentate descrieri a ținutului Dobrogei, rămasă până azi total necunoscută publicului românesc. Leonte Ivanov a identificat sursa și, din câte înțeleg, pregătește deja traducerea. Aviz editorilor!

Până una alta, periplul analitico-istoriografic din „tolstoievskienele” studii (titlul rămâne de lămurit, totuși, în altă carte) adunate în prezentul volum se termină cu vădit folos, nu fără a deschide proaspete perspective de cercetare. Din câte îl cunosc, Leonte Ivanov nu va aștepta recunoștința lumii academice. Parcă-l văd cum își suflecă iar mânecile, adresându-ni-se pe un ton care nu admite replică: „– Avem treabă!”. Putem să nu-i dăm dreptate?

Antonio PATRAȘ